

AINAS BLINKENAS DEVUMS LATVIEŠU VALODAS VĒSTURES IZPĒTĒ

Aizejot mūžībā akadēmiķei profesorei Aina Blinkenai (1929–2017), latviešu valodniecība ir zaudējusi vienu no ievērojamākām 20. gadsimta otrās puses latviešu valodas pētniecēm, kam bija nozīmīga loma ne tikai valodniecības zinātnes attīstības, bet arī tās pastāvēšanas nodrošināšanā vēlinajā padomju periodā. A. Blinkena darbojusies gan mūsdienu latviešu valodas gramatikas izpētē, gan valodas kultūras jomā, tāpat pievērsusies arī literārās valodas vēstures jautājumiem (Pokrotniece 2009). Pieminot valodnieci, šai rakstā veltīta uzmanību viņas ieguldījumam tieši šai jomā.

Nozīmīgu vietu A. Blinkenas pētnieciskajā darbībā kopš septiņdesmitajiem gadiem ieņēmuši literārās valodas vēstures jautājumi, it īpaši valodniece pievērsusies vienas vārdšķiras – resp., adjektīvu – izpētei latviešu valodas vēsturē, aplūkojot to derivāciju un semantiku. Šiem jautājumiem veltīti raksti zinātniskajā periodikā un rakstu krājumos – „Viena iezīme latviešu rakstu valodas formu un nozīmju attīstībā“ (Blinkena 1972), „Adjektīvu semantikas pārmaiņas latviešu rakstu valodā“ (Blinkena 1982a), „Adjektīvu derivatīvās paralēles“ (Blinkena 1984), „Adjektīvi J. Langija vārdnīcā“ (Blinkena 1987a), „Dažas adjektīvu derivācijas pārmaiņas latviešu literārajā valodā“ (Blinkena 1991), „Einige Tendenzen der Derivation von Adjektiven in den baltischen Sprachen“ (Blinkena 1992a), „Adjektīvi G. Manceļa vārdnīcā „Lettus“ (1638)“ (Blinkena 1998a).

A. Blinkena salīdzinājusi mūsdienu valodas materiālu ar senākajiem latviešu rakstu avotiem, analizējot pārmaiņas leksikā, semantikā, vārddarīšanā. Valodniece kā nozīmīgu valodas materiālu izmantojusi 17. gadsimta leksikogrāfiskos avotus – G. Manceļa vārdnīcu „Lettus“ un J. Langija vārdnīcu, kurās sastopamos adjektīvus viņa detalizēti aprakstījusi, raksturojot arī to lietojuma kvantitatīvos rādītājus. Adjektīvus A. Blinkena aplūkojusi gan no formas, gan no semantikas viedokļa, secinot, ka, piemēram, vārdnīcā „Lettus“ minētie adjektīvi pamatos atbilst arī mūsu dienās lietotajiem adjektīvu darīšanas modeļiem un leksēmām (Blinkena 1998a), bet lielākās atšķirības no mūsdienu latviešu literārās valodas izpaužas adjektīvu semantikā.

Pārskatot G. Manceļa vārdnīcu, A. Blinkena atzinīgi vērtē autoru par veiksmīgu adjektīvu atlasī, kas aptver dažādus semantiskos laukus, piemēram, krāsu, dimensiju un kvalitāšu apzīmējumus, kā arī uzslavē Manceļa prasmī atrast vācu vārdiem atbilstošus latviešu valodas ekvivalentus, tādējādi izvairoties no ģermānismiem: „... piemēram, tagad sarunvalodā bieži lietotā *feins* vietā kā ekvivalentu vācu adjektīvam *fein* Mancelis dod *dižans*“ (Blinkena 1998a). Semantikas pārmaiņas, salīdzinot ar senajiem tekstiem, skārušas gan vienkāršos adjektīvus, gan atvasinājumus. Interesants ir autores secinājums,

ka tur, kur mūsdienās mēdz lietot priedēkli *ne-*, Mancelim vairākkārt izmantots adjektīvs *niknis*: *niknis gaiss* – *negaiss*, *niknis darbs* – *nedarbs*, *nikna zāle* – *nezāle*.

Savukārt, aplūkojot adjektīvus Langija vārdnīcā, A. Blinkena īpaši pievērsusies tiem vārdiem, kas vai nu pēc formas, vai nozīmes atšķiras no mūsdienu latviešu valodas (Blinkena 1987a). Langijam daudz Dienvidkurzemes izloksnēm raksturīgu formu un nozīmju, bet ir arī tādas, kas nav saglabājušās ne literārajā valodā, ne izloksnēs. Piemēram, adjektīvi ar piedēkli *-īg-* – *dāvīgs* ‘tāds, kas ir piedāvājumā’, *āranīgs* ‘ārējs’, *dubenīgs* ‘tāds, kam ir dibens’ un tā pretstats *ne=dubenīgs* ‘bez dibena’ u. c. A. Blinkena izceļ gadījumus, kur Langija vārdnīcā kādam vārdam fiksēta aspektuāli cita nozīme, piemēram, *vajadzīgs* ‘trūcīgs’, tādat apzīmējot subjektu, ne objektu, kura trūkst. Līdzīgi arī viena no nozīmēm vārdam *vainīgs* ‘tāds, kam ir kāda vaina, trausls, trūkumu pilns’. Šādi piemēri ļauj izdarīt secinājumus par nozīmju attīstību. Savukārt Langija minētais adjektīvs *latviskis*, pēc A. Blinkenas domām, minēts nelatviskos vārdu savienojumos *latviska valoda* un *latviska zeme*. Jāpiezīmē gan, ka šie vārdu savienojumi ir jau Manceļa vārdnīcā, no kuras Langijs iekļāvis daudzus vārdus. A. Blinkena uzsvērusi arī Langija vārdnīcas vērtību valodu kontaktu pētījumos – arī starp tajā minētajiem adjektīviem var pamanīt dažus lituānismus.

A. Blinkena savos rakstos centusies izsekot semantiskām un stilistiskām pārmaiņām adjektīvu derivācijā. Literārās valodas veidošanās gaitā redzama dažādu atvasinājumu tipu un formu konkurence, meklējot to izteiksmes veidu, kas semantiski un morfoloģiski vislabāk atbilstu izsakāmajai domai (Blinkena 1992a). Valodniece secinājusi, ka mūsdienās latviešu valodas vārdu krājuma veidošanā īpaši svarīga loma ir sufiksāliem atvasinājumiem, jo sufiksiem ir ne vien klasificējoša funkcija, bet tie ietver arī noteiktas nozīmju nianšes. Viena no latviešu valodas adjektīvu veidošanas attīstības iezīmēm, pēc pētnieces domām, – nullsufiksācijas vai neproduktīvu sufiksu aizstāšana ar kādu no produktīvajiem sufiksiem, kuri ļauj labāk uztvert izsakāmā jēdziena adjektīviskumu un rāda to semantisko specifiku (Blinkena 1972), piemēram, adjektīvu (*ne*)*liets* mūsdienu latviešu valodā aizstājis *nelietīgs* u. c. (Savukārt senākajā latviešu rakstu valodas attīstības posmā atrodami daudzi verbālas, substantīviskas vai adverbīālas cilmes adjektīvi, kas veidoti, pievienojot pamatvārda saknei adjektīva galotni, proti, šādos gadījumos runā par nullsufiksāciju vai konversiju – Blinkena 2002a: 164). Pēc A. Blinkenas domām, viens no faktoriem, kāpēc bezsufiksa adjektīvu vietā nostiprinājušies adjektīvi ar specifiskiem sufiksiem, ir iespēja diferencēt ar dažādiem sufiksiem adjektīvu nozīmes, piemēram, *vaļš* resp. *vaļš* > *vaļīgs* un *vaļējs*. Līdzīgu iemeslu dēļ vairs nav produktīvi konsonantiskie sufiksi – tie kļuva nepietiekami precīzi, un tiem tika pievienoti patskaņi, izveidojot paplašinātos sufiksus, ar kuriem

var izteikt vairāk diferencētas nozīmes. Piemēram, mūsdienu valodā netiek lietoti adjektīvi *bails, dabls, gurls, jukls* utt. (Blinkena 1972) Šo leksēmu funkciju pārņēmuši citi adjektīvi, un it īpaši – atvasinājumi.

A. Blinkenas rakstos par adjektīvu vēsturi īpaša uzmanība pievērsta to semantiskajām pārmaiņām. Daudzu pirmatnējo vai ar konsonantiskajiem piedēkļiem atvasināto vārdu nozīmes ir mainījušās, piemēram, adjektīvam *grezns* (vecākajos tekstos ‘augstprātīgs, uzpūtīgs’), bet citiem – kā adjektīvam *dumjš* (arī ‘tumšs’ u. c.) – nevēlamas homonīmijas vai kādu citu faktoru dēļ kāda nozīme ir zudusi (Blinkena 1982a).

Adjektīvu derivatīvās paralēles A. Blinkena analizējusi, aplūkojot deverbālos adjektīvus ar *-īg-*, ko lielākoties darina no verbu pagātnes celma, bet dažkārt arī no verbu tagadnes celma – kā *mirstīgs, līpīgs, saprotīgs*, turklāt agrākajos rakstu valodas posmos šādu atvasinājumu bijis vairāk (Blinkena 1984). Pētot šo likumību vēsturisko attīstību, valodniece to sasaista ar sinhroniski normatīvo aspektu. Piemēram, runājot par adjektīva ar *-īgs* veidošanu no verba *just* (*jūtu – jutu*) un attieksmēm ar substantīvu *jūtas*. Kā zināms, mūsdienu vārdnīcās tiek šķirtas vārdu *jūtīgs* un *jūtīgs* nozīmes, bet A. Blinkena secinājusi, ka, vērojot valodas praksi pēdējo simts gadu laikā un modeļa vārd darināšanas iespējas, nav īpaša pamata atzīt par nepareiziem no verba tagadnes celma darinātos adjektīvus, piemēram, *jūtīgs* (Blinkena 1984).

LU Latviešu valodas institūta kolektīvajā monogrāfijā „Latviešu literārās valodas morfoloģiskās sistēmas attīstība” (2002, 2007) A. Blinkena ir sarakstījusi nodaļas par īpašības vārdu un par saikli. Nodaļa „Īpašības vārds” (Blinkena 2002a: 140–242) ir visu agrāko pētījumu par adjektīvu vēsturi latviešu valodā apkopojums.

Rakstot par adjektīva lietojumu latviešu valodā, A. Blinkena konstatējusi, ka „latviešu valodā pazīmi visdažādākajos aspektos var izteikt lietvārda ģenitīvs, kas jo bieži aizstāj īpašības vārdu tādos gadījumos, kur citās valodās lieto adjektīvu” (Blinkena 2002a: 143). Tomēr izplatīta latviešu rakstu valodas agrāko posmu parādība ir atvasināto adjektīvu daudz plašāks lietojums atributīvajās vārdkopās – konstrukcijās, kur mūsdienās mēdz lietot lietvārda ģenitīvu, atrodam adjektīvu atvasinājumus ar izskaņam *-īgs, -īšs, -ains* (Blinkena 1977), piemēram, 17. gadsimta tekstos *cilvēciņa sirds* ‘cilvēka sirds’.

Minētās monogrāfijas nodaļa „Īpašības vārds” valodniece aplūkojusi senākajos valodas lietošanas posmos raksturīgās adjektīvu celma formu svārstības un paralēles, piemēram, *ciets / ciešs, glīts / glīšs, tumšs / tumss* u. c. Daļai šo adjektīvu atšķirīgās formas mūsdienu latviešu literārajā valodā nostabilizējušās ar diferencētu semantiku, piemēram, *biezs – biežs, plats – plašs*, vai arī par normu kļuvusi viena no paralēlformām (Blinkena 2002a: 146).

Šajā nodaļā sniegts pārskats par adjektīvu apraksta vēsturi dažādu laikposmu latviešu valodas gramatikās, par adjektīvu locīšanas paradigmu tajās,

noteikto un nenoteikto adjektīvu lietošanu latviešu rakstu valodas vēsturē un to atspoguļojumu gramatikās, secinot, ka līdz pat 20. gadsimta pirmajiem gadu desmitiem vēl rakstos nav izveidojusies stingra tradīcija noteikto un nenoteikto adjektīvu lietošanas šķīrumā un paradigmās (Blinkena 2002a: 159).

Īpašu uzmanību autore pievērsusi ar piedēkļiem atvasinātajiem adjektīviem, atsevišķi aplūkojot adjektīvus, kas atvasināti ar latviešu valodā biežāk lietotajiem piedēkļiem *-īg-*; *-isk-*, *-išķ-*, *-išķīg-*; *-ain/[j]-*, turklāt galvenokārt akcentējot pārmaiņas, kādas vērojamas adjektīvu darināšanas sistēmā literārās valodas attīstības gaitā. Pats produktīvākais un aktīvākais adjektīvu piedēklis *-īg-* raksturīgs ar to, ka saistās ar dažādu vārdšķiru vārdu saknēm un celmiem un var izteikt ļoti daudzveidīgas nozīmes, turklāt rakstu valodā redzams, ka tas konkurē arī ar citiem piedēkļiem. Savukārt daudzu 17.–19. gadsimta tekstos lietoto adjektīvu ar *-īg-* vietā vēlāk stājušies citi piedēkļi, kā *-ēj-*, *-isk-*, *-an-*, *-ain-* (*tagadīgs*, *loģīgs*, *asinīgs*), vai adjektīvi lietoti bez šī piedēkļa (*grūtīgs*, *saldīgs*), vai arī attiecīgā adjektīva vietā lietots lietvārda ģenitīvs (Blinkena 2002a: 169). Raksturīgas ir arī dažādas pārmaiņas vai svārstības atvasinājumu semantikā. A. Blinkena min vairākus piemērus ar piedēkli *-īg-* atvasinātajiem adjektīviem – adjektīvam *pieklājīgs* 17.–19. gadsimta tekstos bijusi nozīme ‘atbilstošs, attiecīgs’, vārds *pazemīgs* savulaik lietots ar nozīmi ‘tas, kas ir zem zemes’ u. c., tomēr zīmīgs ir autores secinājums, ka „atvasinājumu semantisko pārmaiņu pilnīgu ainu varēs sniegt vēsturiskā vārdnīca, kādu iecerēts izveidot“ (Blinkena 2002a: 182). Savukārt adjektīvu ar piedēkli *-isk-* lietošanā rakstu valodā laika gaitā vērojams pieaugums, kā arī zināmas pārmaiņas šī piedēkļa izmantošanā formālā un semantiskā aspektā. A. Blinkena īpaši atzīmē piedēkļa *-isk-* aktīvo lietojumu mūsdienās metaforisku un tēlainu pazīmju izteikšanai, nereti okazionālu darinājumu veidošanā daiļliteratūrā un publicistikā, bieži šādiem darinājumiem pamatā ir īpašvārds, piemēram, *rainīks*, *einšteīnīks*, *mefistofelīgs* (Blinkena 2002a: 192), mūsdienās šim piedēklim ir liela loma arī terminoloģiskajā leksikā, jo šie adjektīvi semantiski raksturo kvalitātes iezīmes.

Nodaļā par īpašības vārdu A. Blinkena aplūkojusi arī adjektīvu gradāciju – komparatīvu, superlatīvu un citus leksiskus vai leksiski gramatiskus līdzekļus, ar kuriem var raksturot īpašības piemītības pakāpi. Piemēram, piedēklis *-āk-* kā komparatīva izteikšanas līdzeklis minēts jau pirmajā latviešu gramatikā un sastopams visu laikposmu tekstos, turklāt valodas praksē ir tendence to lietot arī adjektīviskajiem divdabjiem (Blinkena 2002a: 221). Arī mūsu dienās raksturīgā superlatīva forma, ko veido saliktenis no *vīs-* un adjektīva pārākās pakāpes ar *-ākais*, *-ākā*, pamatos vērojama visā rakstu valodas attīstības gaitā, taču dažādu laikmetu teksti atklāj to evolūciju un stabilizēšanos ortogrāfijas ziņā (Blinkena 2002a: 229). Autore aplūkojusi arī perifrastiskos līdzekļus adjektīvu gradācijas izteikšanai – tiek izmantoti dažādi

gradanti jeb raksturotājvārdi. Vērojamas diahroniskas atšķirības – vecākajos rakstu avotos sastop tādus gradantus kā *visašķi*, *vistim* u. c., kas mūsdienās zuduši no aktīvā lietojuma (Blinkena 2002a: 237), piemēram, *visašķi gudrs*, *viskim šķists*. Dažkārt mainījušās gradantu semantiskās nianses un saistāmība. Tā senākos rakstos intensitātes pastiprināšanai lietoti tādi adverbi kā *aplām*, *pagalam* u. c., piemēram, *aplām gudrs*, *pagalam mūksts*. Pazīmes intensitāti var izteikt arī ar dažādiem citiem morfosintaktiskiem izteiksmes līdzekļiem, piemēram, interesants paņēmiens ir adjektīvu atkārtošana, kā *liela liela*, *melnu melns* utt.

Monogrāfijas „Latviešu literārās valodas morfoloģiskās sistēmas attīstība“ 2. daļā A. Blinkena ir autore nodaļai par konjunkciju jeb saikli (Blinkena 2007a: 100–310), kas ir visai komplicēta vārdšķīra – saikliem nav noteiktu morfoloģisku pazīmju, tie ir semantiski daudzveidīgi, tāpēc saikļu apskati jau kopš pirmajām latviešu gramatikām ir ļoti dažādi un pat pretrunīgi, atšķiras arī terminoloģija. A. Blinkena devusi pārskatu par saikļu atspoguļojumu un to klasifikāciju latviešu gramatikās, sākot no to pirmā minējuma 1685. gadā (H. Ādolfija gramatikā un J. Langija gramatikā). Autore sniegusi plašu saikļu lietojuma vēsturiskās attīstības analīzi, kurā iekļauti arī mūsu dienās vairs nelietotie saikli. Piemēram, 17. gadsimta, retāk 18. gadsimta un 19. gadsimta pirmās puses latviešu tekstos bieži lietots vienojuma saiklis *in*, 17.–18. gadsimta rakstu avotos sastop šķīruma saikli *aba* un tā variantus, dažos agrīnajos latviešu rakstu pieminekļos lietots šķīruma saiklis *lib*, arī *ader*, *eder*. Mūsdienās plaši lietotajam laika saiklim *kamēr* senākajos tekstos un izloksnēs ir sastopami dažādi varianti, piemēram, *kāmet*, *kamert*, *kalēt*, *kālet* u. c. G. Elgera tekstos ar pieļāvuma saikļa nozīmi parādās pat tik neparasti salikteņi kā *japsagan* un *japsan*. Mūsdienu latviešu valodai neparasti arī senākos tekstos lietotie saikli *jašu* (visai bieži sastopams Bībeles tulkojumā), *kāšu* u. c. Protams, ir arī ne mazums saikļu, kas latviešu rakstu valodā lietoti no tās pirmsākumiem un ir saglabājušies arī mūsdienu valodā, piemēram, *un*, *jeb*, *bet*, *ka* un daudzi citi. A. Blinkena detalizēti aplūkojusi latviešu rakstu valodas vēsturē sastopamo saikļu funkcijas un to pārmaiņas, semantiku, šo saikļu minējumu latviešu gramatikās un vārdnīcās, lietojumu tekstos.

Plašs A. Blinkenas darbības lauks valodniecībā ir bijis latviešu interpunkcija. Par monogrāfiju „Latviešu interpunkcija“ (1969) A. Blinkena 1970. gadā saņēmusi filoloģijas zinātņu doktora grādu, kas vēlāk nostrificēts par *Dr. habil. philol.* 2009. gadā iznācis otrs, pārstrādāts izdevums, un šī monogrāfija ir nozīmīga vēl joprojām. Interpunkcijai latviešu rakstu valodas attīstības gaitā veltīts raksts „Latviešu interpunkcijas principi un normas problēma“ (1970), arī citas publikācijas. A. Blinkena atzīst, ka interpunkcijas teorētiskai izpētei un līdz ar to arī pilnīgākai normēšanai latviešu valodnieki līdz šim īpaši nav pievērsušies, bet interpunkcijas jautājumi skarti tikai skolu gramatikās un

dažās pareizrakstības rokasgrāmatās resp. vārdnīcās (Blinkena 1970). „Latviešu interpunkcija“ ir plašs pētījums, kurā, balstoties uz plaša latviešu rakstu valodas faktu materiāla analīzes, mēģināts dot latviešu interpunkcijas teorētisko pamatojumu, kā arī izveidot noteiktu normu sistēmu. Tieši normu veidošana ir pats grūtākais un sarežģītākais uzdevums, jo līdzšinējā pieturzīmju lietojumā bijis daudz svārstību un nekonsekvenču (Blinkena 1970). Grāmata „Latviešu interpunkcija“ ietver gan latviešu interpunkcijas vēstures apskatu, gan tās teorētisko pamatojumu, gan arī praktiskus norādījumus par pieturzīmju lietošanu atkarībā no teikuma gramatiskās izveides un jēdzieniski stilistikajām niansēm. Šie praktiskie norādījumi būtībā ir galvenais avots, ko jau daudzus gadus izmanto redaktori, korektori un citi rakstītāji, kuru darbs saistīts ar latviešu valodu.

Kopā ar A. Bergmani tapusi kopīga monogrāfija „Latviešu rakstības attīstība“ (1986), kurā A. Blinkena aprakstījusi latviešu interpunkcijas, kā arī lielo burtu lietošanas attīstību. Nodaļā „Interpunkcijas attīstība“ autore pievēršas latviešu interpunkcijas vēsturei, kas ir pirmais tik plašs pārskats latviešu valodniecībā – par interpunkciju ir nesalīdzināmi mazāk diskutēts un domāts nekā par ortogrāfiju, kas aizvien bijusi dažādu eksperimentu objekts (Bergmane, Blinkena 1986: 196). Tātad īpašu darbu, kas veltīti pieturzīmju teorētiskajiem jautājumiem, latviešu rakstu valodas attīstības gaitā tikpat kā nav bijis, tomēr par galvenajām likumībām pieturzīmju lietošanā var spriest pēc dažādās gramatikās vai pareizrakstības rokasgrāmatās dotajām praktiskajām norādēm. Aplūkojot latviešu rakstos lietotās pieturzīmes un to galveno funkciju attīstību, A. Blinkena izmantojusi ļoti bagātīgu tekstu materiālu, sākot no pirmajiem latviešu rakstu pieminekļiem. Piemēram, viņa raksta, ka punkts ir pati vecākā pieturzīme, kas latviešu rakstos izmantota kopš pirmajiem iespiestajiem tekstiem 16. gadsimtā, savukārt jautājuma zīme tādā formā, kādu lietojam mūsdienās, izsaukuma zīme, iekavas sastopamas 17. gadsimta vidū – G. Manceļa tekstos. Pārmaiņas interpunkcijā rakstu valodas attīstības gaitā izpaužas dažādos veidos – mainījies lietoto pieturzīmju skaits un veids, mainījušās pieturzīmju funkcijas un to nosaukumi (Bergmane, Blinkena 1986: 203). Viena no visvecākajām pieturzīmēm ir slīpsvītra, kas lietota jau pašos pirmajos latviešu iespieddarbos, kur veikusi komata funkcijas (komatu sāk lietot 18. gadsimta tekstos). Savukārt, piemēram, iespēja lietot komatu aiz domuzīmes interpunkcijas apskatos līdz 20. gadsimta 2. pusei netiek minēta, bet pirmoreiz parādās A. Blinkenas „Latviešu interpunkcijā“ (1969), un praksē šis paņēmieni ir nostiprinājies tikai pēdējos gadu desmitos. Dažkārt pieturzīmes atsevišķu autoru darbos izmantotas kā individuāls stilistisks paņēmieni – piemēram, Rainis savu māksliniecisko domu izteicis, dzejā aktīvi lietojot defisi, kam no gramatiskā viedokļa pamatojuma nav – *jaun-spirgtu dzīvi, zil-saulainiem debešu palagiem* u. c. (Bergmane, Blinkena 1986: 247).

A. Blinkena aplūkojusi arī pieturzīmju lietojuma attīstību gramatiskajās konstrukcijās saistībā ar to funkcijām, piemēram, dažādu veidu modalitātes izteikšanai. Jau pirmajā latviski iespiestajā grāmatā – *Catechismus Catholicorum* (1585), kur lietotas trejādas pieturzīmes – punkts, slīpsvītra un jautājuma zīme –, ar punktu atdalīti stāstījuma teikumi un nodaļu virsraksti un tekstu ievadījumi (Bergmane, Blinkena 1986: 254). Līdzīgi ir arī citos 16. gadsimta beigu tekstos. Savukārt ar jautājuma zīmi, kas arī lietota kopš pirmajiem rakstu pieminekļiem, lietojumā laika gaitā notikušas zināmas pārmaiņas. Piemēram, agrāk jautājuma zīme dažkārt likta arī teikuma vidū – izceļot elementus, kam piemīt tiešāka jautājuma modalitāte. Arī izsaukuma zīme agrākajos rakstos lietota ne tikai izsaukuma resp. pamudinājuma vai vēlējuma teikuma beigās, bet arī aiz atsevišķiem vārdiem vai komponentiem, kam ir spēcīgāks emocionālais raksturs (Bergmane, Blinkena 1986: 267). Šāds jautājuma un izsaukuma zīmes lietojums raksturīgs, piemēram, G. F. Stendera darbos un J. Langes „Latviešu Ārstē”.

Salikta teikuma komponenti ar pieturzīmēm vairāk vai mazāk konsekventi ir atdalīti jau kopš pirmajiem rakstu pieminekļiem, tomēr A. Blinkena min daudzas konstrukcijas, par kurām dažādos laika posmos bijis atšķirīgs viedoklis, kā arī raksturīgas ir interpunkcijas svārstības, kas skaidrojamas ar normatīvo ieteikumu nepilnībām un svārstībām. Piemēram, svārstības arvien bijušas pieturzīmes lietošanā atkārtotu vārdu starpā, atšķirīgas ir norādes par konkrēto iesprausto vārdu atdalīšanu un tās veidiem, arī savrupinājumu parādīšanā. Samērā liela dažādība bijusi arī divdabja konstrukciju savrupināšanā dažādos rakstu valodas posmos. Valodnieces pētījumi rāda, ka divdabja teicieni atdalīti jau 17. gadsimta tekstos, proti G. Mancelim, tomēr arī viņš to nav darījis konsekventi. Divdabja teicieni lielākoties atdalīti Bībeles tulkojuma pirmizdevumā, savukārt G. Elgers tos neatdala ar pieturzīmēm. Arī vecākās gramatikas (G. F. Stenders, H. Heselbergs, A. Bīlenšteins) neatdala divdabja teicienus. Konsekvences divdabja teicienu atdalīšanā nav pat J. Endzelīna un K. Milēnbaha „Latviešu gramatikā” (1907), kur autori visai plaši tos aplūko un teorētiski ieteic atdalīt ar komatiem. Un – ļoti bieži divdabja teicieni nav savrupināti Raiņa darbos (Bergmane, Blinkena 1986: 338–340). 19. gadsimta beigās divdabja teicienu savrupināšana nereti bijusi atkarīga no izdevuma – piemēram, divdabja teiciens savrupināts laikrakstos „Baltijas Vēstnesis”, „Balss”, bet to nesavrupināja „Mājas Viesis”, „Pēterburgas Avīzes” (Blinkena 2009a: 76). Divdabju interpunkcijas gadījumi plaši aplūkoti A. Blinkenas grāmatā „Latviešu interpunkcija”, kur arī norāde, kas uzskatāms par divdabja teicienu. Daudz pārmaiņu un variantu laika gaitā bijis arī tiešās runas interpunkcijā (Bergmane, Blinkena 1986: 361).

Pieturzīmju lietošanas attīstībai latviešu rakstos un latviešu interpunkcijas teorijas attīstībai veltīta monogrāfijas „Latviešu interpunkcija” nodaļa „Īsa

latviešu interpunkcijas vēsture“. Pirmajos 16. gadsimta beigu rakstu avotos pieturzīmju lietojums ir visai nekonsekvents un nenoteikts, taču, īpaši luterāņu katehismā, jau zināmā mērā atspoguļo tās interpunkcijas iezīmes, kas vēlākajā rakstu valodā izkristalizējās un nostiprinājās, proti – pieturzīmju lietošanā pamatos ņemts vērā teksta gramatiskais dalījums (Blinkena 2009a: 57).

G. Mancelis, kas pirmais veidoja ortogrāfijas un interpunkcijas sistēmu latviešu rakstībā, gandrīz visur lietojis pieturzīmes, ņemot vērā teikuma gramatiskās uzbūves principus, un tikai retos gadījumos licis pieturzīmi, kur to neprasa nekādi gramatiski nosacījumi, bet kur runā var veidoties pauze (Blinkena 2009a: 62). Toties par paraugu visiem turpmākajiem rakstiem (un arī interpunkcijai) t. s. vecajā ortogrāfijā A. Blinkena uzskata E. Gliku Bībeles tulkojumā lietoto rakstību. Autore min dažas interpunkcijas iezīmes – piemēram, Bībeles tulkojumā ar slīpsvītru gandrīz konsekventi atdalīta nenoteiksmes grupa: *Un tekots Ūdens iztecēja no Edenes / to Dārzu slapinat ..* Un šāda rakstība kļūst par tradīciju, kas pastāv arī turpmāk – līdz pat 20. gadsimta sākumam, kad parādās pirmie norādījumi gramatikās, ka nenoteiksme ar pieturzīmi nav atdalāma (Blinkena 2009a: 64). Interesanta iezīme, ka apaļās iekavas E. Glikš dažkārt lietojis šķietami bez iemesla, piemēram: *Bet Kainu un viņa Upuri viņš (žēlīgi) ne uzlūkoja ..* (Blinkena 2009a: 65). A. Blinkena detalizēti aplūko pieturzīmju lietojumu svarīgos latviešu rakstu pieminekļos, piemēram, J. Langes sagatavotajā izdevumā „Latviešu Ārste“ (1768), G. F. Stendera darbos. No 19. gadsimta avotiem interpunkcijas ziņā īpatnēja ir „Likumu grāmata par Kurzemes zemniekiem“ (1818), kurā lietots ļoti daudz komatu – visur, kur vien runā iespējama pauze (Blinkena 2009a: 77). Savukārt ievēribas cienīga latviešu interpunkcijas vēsturē ir K. Barona „Latvju dainās“ lietotā interpunkcija, ko viscaur veidojis un rediģējis K. Barons pats, viņa īstenotie principi ir apbrīnojami loģiski un konsekventi (Blinkena 2009a: 90), un tos plašāk aplūkojis A. Ozols. Pavērsums latviešu interpunkcijas prakses vēsturē notiek 20. gadsimta 30. gados – panākta visai liela vienādība pieturzīmju lietošanas ziņā, ko lielā mērā ietekmējušas pareizrakstības vārdnīcas, programmu un mācību grāmatu ieviešana skolās, un ar to laiku runā par mūsdienu interpunkciju (Blinkena 2009a: 94).

Grāmatā A. Blinkena raksturojusi arī latviešu interpunkcijas teorijas attīstību, tomēr, kā jau minēts, teorētisku apcerējumu par interpunkciju bijis maz, visbiežāk tikuši risināti konkrēti valodas prakses jautājumi, turklāt praktiskas norādes visbiežāk snieguši latviešu valodas skolotāji. Pirmais interpunkcijas jautājumus skāris G. F. Stenders (1782), bet pirmo plašāko pieturzīmju apskatu radījis G. Braže (1857), kam seko norādes par pieturzīmju lietojumu latviešu autoru – F. Mēkona, Ģ. Tauriņa, Stērstu Andreja, H. Spalviņa u. c. – darbos. Stērstu Andrejs pirmo reizi lietojis terminus „interpunkcija“ un „pieturas zīme“. Bet pirmais tikai interpunkcijas jautājumiem

veltītais darbs ir F. Krastiņa brošūra „Vadons interpunkcijā“ (Blinkena 2009a: 103). Zināma teorētiska ievirze ir K. Mīlenbaha atziņām par pieturzīmju lietošanu, kas ietvertas kopā ar J. Endzelīnu izdotajā „Latviešu gramatikā“ (1907), bet par plašāko 20. gadsimta pirmajā pusē izstrādāto interpunkcijas apskatu A. Blinkena atzīst E. Bleses un V. Pēterona „Latviešu pareizrakstības rokasgrāmatu“ (1933), kas ar labojumiem un papildinājumiem atkārtoti izdota grāmatā „Norādījumi latviešu pareizrakstībā“ (1941) (Blinkena 2009a: 111).

Latviešu ortogrāfijas reformas (pāreja no gotu uz latīņu burtiem) vēsturei, ceļam līdz tai un dedzīgajām diskusijām par ortogrāfijas jautājumiem veltīts A. Blinkenas raksts „Pastāvēs, kas pārvērtīsies (Latviešu jaunā ortogrāfija 90 gados)“ (2000b). Tajā īpaši atzīmēta RLB Zinību komisijas darbība latviešu ortogrāfijas uzlabošanā un nostabilizēšanā, A. Kronvalda centieni pierādīt latīņu burtu ieviešanas nepieciešamību. 1908. gadā jaunā ortogrāfija, kas pamatos pastāv vēl šodien, tiek pieņemta, taču praksē tā nostiprinās lēni un piedzīvo dažādas modifikācijas (Blinkena 2000b). Diskusijas par ortogrāfijas jautājumiem turpinās, piemēram, viens no strīdīgākajiem jautājumiem saistās ar svešvārdu pareizrakstību un pareizrunu. Šādiem jautājumiem veltīts arī A. Blinkenas raksts „Latviešu ortogrāfijas galvenie strīdus jautājumi. Vēsturisks aspekts“ (1992b). Autore min, ka ap latviešu valodas ortogrāfiju allaž bijušas diskusijas un polemikas. Rakstā aplūkoti trīs jautājumi, ko parasti norāda kā atšķirības Endzelīna pareizrakstībā no tagadējās rakstības: 1) *r* mīkstinājums, 2) *h* un *ch* šķīrums svešvārdos un 3) garumzīmju lietojums svešvārdos pēc tā paša principa kā latviešu vārdos. Raksts ir atbilde deviņdesmitajos gados izskanējušajam ierosinājumam atgriezties pie Endzelīna vadībā 1922. gadā izstrādātās pareizrakstības. A. Blinkena par karstāko punktu atiecīgajā brīdī min jautājumu par *r* mīkstināšanu vai nemīkstināšanu, tomēr valodniece uzskata, ka *r* mīkstinājuma zudums ir dabisks latviešu valodas skaņu pārmaiņu process, kurā nav vainojami ne politiskie, ne lingvistiskie spaidi (Blinkena 1992b). Viņa sniedz argumentus šajā jautājumā, balstoties uz dažādu laikposmu valodnieku (A. Ābeles, A. Lauas, V. Rūķes-Draviņas u. c.) atzinumiem par *r* izzušanu no runas un rakstības, kā arī uz to, ka arī pats Endzelīns pēc 1922. gada vēlāk daudzos jautājumos ir izdarījis labojumus gan savos rakstos, gan atzinumos. Viens no jautājuma aspektiem – *r* mīkstināšana – aplūkots arī vēl vienā nelielā rakstiņā (Blinkena 1997e), kur uzsvērts, ka J. Endzelīns principā nav iebildis pret mīkstinātā *r* atmešanu, kā arī fakts, ka šāds lietojums seko vēsturiskajam ortogrāfijas principam, kas latviešu valodai kopumā nav raksturīgs. Atteikšanos no burtkopas *ch* 1957. gadā A. Blinkena skaidrojusi kā valodas reālā stāvokļa legalizāciju. Arī 1922. gadā pieņemto svešvārdu rakstījumu Endzelīns, būdams viens no autoriem, vēlāk vairākkārt labojis, sekojot dzīvās valodas izrunas tendencēm un apliecinot savu principu elastību. Savukārt A. Blinkena uzsver, ka 1957. gadā pieņemtā reforma par

garumzīmju lietošanu svešvārdos realizēta, balstoties uz vispusīga valodas faktu materiāla (Blinkena 1992b).

20. gadsimta 80. gadu vidū A. Blinkena vairākos rakstos (Blinkena 1985a, 1986a, 1986b) no dažādiem viedokļiem iztirzājusi latviešu literārās valodas sākotnes problemātiku. Rakstos ieskicēta literārās valodas teorijas izveidošanās PSRS, kā arī analizēta tās izmantošana un attīstība latviešu valodas gadījumā. Publikāciju mērķis ir rehabilitēt latviešu veco rakstu pētniecību, kas padomju laikā ilgstoši bija visai apsīkusi. Savā ziņā polemizējot ar A. Ozola nostādni, ka latviešu literārās valodas vēsture sākama ar latviešu folkloru, A. Blinkena aizstāv viedokli, ka mūsdienu latviešu valoda nav iedomājama bez mantojuma, ko tai atstājusi agrīno rakstu valoda, kaut arī tajā redzama spēcīga vācu valodas ietekme. Tā turklāt ir arī ļoti nozīmīgs avots runātās latviešu valodas vēstures izpētei.

Visai daudz A. Blinkena pievērsusies atsevišķu personu ieguldījumam latviešu rakstu valodas veidošanā, kopšanā un arī izpētē. Hronoloģiski visagrākais autors ir K. Fīrekers, kura 17. gadsimtā sarakstītā latviešu-vācu vārdnīca un tās jaunizdevums aplūkots rakstā „Slovar Hristofora Fjurekera..“ (Blinkena 2007b). Te īsi raksturota gan K. Fīredera dzīve, gan pieminēts viņa vārdnīcas izdevēja Trevora Fennela ieguldījums latviešu rakstu valodas izpētē. Rakstā analizētas arī metalingvistiskās norādes, kā arī leksikas īpatnības Fīredera vārdnīcā, īpaši akcentējot leksēmas, kas vai nu no formas (*skulbēt, ramīt, drapstīt*), vai semantikas (*laipa, balvoties, mantinieks, trimda, metināt*) viedokļa atšķiras no mūsdienu latviešu valodas.

Vairāki A. Blinkenas raksti veltīti mūsdienu latviešu valodas veidotājiem 19. gadsimta otrajā pusē, it īpaši A. Kronvaldam. Visplašākajā no šīm publikācijām „Ata Kronvalda loma 19. gadsimta latviešu nacionālās valodas izkopšanā un attīstīšanā“ (Blinkena 1997a) ar daudziem citātiem no Kronvalda darbiem raksturota viņa attieksme pret latviešu valodu, tās nozīme latviešu tautas attīstībai un pastāvēšanai, uzsverot arī nepieciešamību pēc vispārpieņemtas un lietojamas vienveidīgas rakstu valodas. Kronvalda tautiskums akcentēts arī divos citos rakstos – „Savam laikam un nākotnei. Ata Kronvalda simtpiecdesmitgadē“ un „Par pienākumu pret savu tēvu valodu“ (Blinkena 1987b; 1997b) –, turklāt pirmajā sniegti arī daudzi jaunvārdi, ar ko Kronvalds bagātinājis latviešu valodu (*aizbildnis, atvainot, aizspriedums, apstākļi, apvārsnis* u. c.).

Atsevišķas publikācijas veltītas arī citiem atmodas laika darbiniekiem – Fricim Brīvzemniekam (Blinkena 1997c) un Krišjānim Baronam (Blinkena 2005a, b). Kā nozīmīgākais Brīvzemnieka ieguldījums latviešu rakstu valodas vēsturē uzsvērts viņa darbs pie t. s. K. Valdemāra „Krievu-latviešu-vācu vārdnīces“ (1872). Tajā ietverti ļoti daudzi sava laika jaunvārdi, kas nostiprinājušies valodā. Daļu no tiem darinājis arī Brīvzemnieks pats. Protams,

bija arī vārdi (*garinieks, glāsteklis, laiknīce* u. c.), kas viena vai otra iemesla dēļ neiedzīvojas valodā. Rakstā aplūkotas arī vairākas Brīvzemnieka publicistikas valodas iezīmes, starp kurām ir gan arhaismi, gan dialektismi. Arī Krišjānis Barons ar savu publicistiku ir bagātinājis latviešu valodu. Viņš rakstījis par astronomiju, matemātiku, ģeogrāfiju, ķīmiju, vēsturi un citām jomām, daudzkārt lietodams mūsdienās pilnīgi parastus svešvārdus, kas 19. gadsimta vidus latviešu valodā bija jaunums. Vislielākais Barona ieguldījums latviešu valodas vēsturē, protams, ir viņa sastādītās „Latvju dainas“, kas gan bagātinājušas rakstu valodu, gan devušas neizsmeļamu materiālu valodas parādību un to vēstures izpētei.

Nelielā rakstā „Jēkaba Dravnieka mantojums“ (Blinkena 1998b) A. Blinkena pievērsusi uzmanību šim nenogurdināmajam, taču vienmēr nedaudz ēnā palikušajam latviešu valodas un valodniecības kopējam, bez kura devuma tomēr nav iedomājama mūsdienu latviešu valoda. J. Dravnieks sastādījis un izdevis pirmās modernās un nozīmīgās tulkojošās divvalodu (krievu-latviešu, vācu-latviešu, angļu-latviešu, latviešu-krievu, latviešu-vācu) vārdnīcas, vairākas svešvārdu vārdnīcas, kā arī strādājis pie pirmās (1891–1894) un otrās (1903–1921) latviešu konversācijas vārdnīcas. Visai daudz viņš rakstījis arī literāru darbu recenzijas, pievērsoties arī to valodas analīzei.

Dažos rakstos A. Blinkena pieskārusies arī Kārļa Mīlenbaha un Jāņa Endzelīna devumam. Nelielā laikraksta publikācijā (Blinkena 2008) īsi aplūkots abu izcilo valodnieku devums latviešu valodas izveidē un izpētē. Savukārt plašajā, kopā ar Rūdolfu Grabi sagatavotajā, rakstā „Akadēmiķa Jāņa Endzelīna zinātniskā darbība Padomju Latvijā“ (Blinkena, Grabis 1975) sīki aprakstītas Endzelīna darba gaitas un publikācijas pēc 1945. gada. Akcentēta arī Endzelīna piemiņas uzturēšana ar dažādiem sarīkojumiem, konferencēm, publikācijām, uzskaitītas daudzas viņam veltītas publikācijas.

Vēl viena latviešu 20. gadsimta kultūras dzīvī ievērojama persona, ko savos pētījumos analizējusi A. Blinkena, – rakstnieks Andrejs Upīts, kurš ir bijis arī valodas kultūras kopējs un sargātājs (Blinkena 1977). Īpaši tas redzams 20. gadsimta sākuma un pirmās puses rakstos. A. Upīts iesaistījies polemikā, kas 1912. gadā izvērsusies „Dzimtenes Vēstnesī“. Savos rakstos viņš akcentējis nepieciešamību valodu nepārtraukti mācīties, vērsies pret žargonu un lieku aizgūvumu lietošanu rakstu valodā. A. Upīts bieži analizējis arī citu rakstnieku un dzejnieku valodu, kritizējot gan nepareizu formu lietojumu, gan dažādus okacionālus darinājumus, kas viņam nav patikuši. Pozitīvi A. Upīts vērtējis Raiņa lomu latviešu rakstu valodas attīstīšanā, īpaši izceļot „Fausta“ tulkojuma nozīmi. Tomēr viņš bieži ar subjektīviem pārmetumiem uzbrucis arī valodniekiem, tai skaitā arī K. Mīlenbaham, J. Endzelīnam. Šis A. Blinkenas raksts ir laikam līdz šim vienīgais, kurā apkopotas A. Upīša dažādās domas un izteikumi par latviešu valodu.

A. Blinkena savos rakstos pievērsusies ne tikai atsevišķu personu ieguldījumam, bet arī plašākam atsevišķu latviešu rakstu valodas vēstures posmu raksturojumam un dažādu sabiedrības strāvojumu ietekmei uz valodu. 18.–19. gadsimtā Vidzemē lietotā rakstu valoda aplūkota rakstā „Valmieras novada valoda pirms 200 gadiem“ (Blinkena 2002b). Savukārt uz 7. Skandināvijas Baltijas studiju konferencē nolasītā referāta pamata tapis raksts par jaunlatviešu ieguldījumu latviešu literārās valodas veidošanā (Blinkena 1985a). Tajā apskatīta latviešu valodas situācija līdz 19. gadsimta vidum, kā arī situācija, kad valodas tālākveidošanā iesaistījās jaunlatvieši. Pieminētas gan galvenās personības (J. Alunāns, A. Kronvalds, K. Valdemārs u. c.), gan arī nozīmīgākie izdevumi („Pēterburgas Avīzes“, „Sēta, Daba, Pasaule“). Akcentēti jaunlatviešu uzskati par valodu, viņu praktiskā darbība, arī nozīmīgākie jaunvārdi, ko viņi ieviesa latviešu valodā.

Tālākai latviešu valodas attīstībai veltīts raksts „Latviešu literārā valoda 19. gs. 80.–90. gados“ (Blinkena 1996a). Raksts nozīmīgs ar plašu fona informāciju. Te minēti gan grāmatniecības, gan žurnālistikas vēstures fakti, tā parādot latviešu rakstu valodas lietojuma pieaugumu. Īpaša nozīme bijusi arī Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisijas rakstu krājumiem, kuros daudz rakstīts par valodas jautājumiem. Rakstā autore uzskaitījusi nozīmīgākās publikācijas un problēmas – terminoloģijas attīstība, svešvārdu rakstība, beletristikas valodas kritika. Akcentēts, ka šai laikā pastiprinājusies neapmierinātība ar pastāvošajām rakstības formām. Tas tad arī noveda pie mūsdienu ortogrāfijas izstrādes 20. gadsimta sākumā.

Šī laika valoda konkrētāk analizēta citā rakstā (Blinkena 1996b), kurā A. Blinkena aplūkojusi rakstu krājuma „Pūrs“ vietu latviešu valodas vēsturē. Trīs „Pūra“ sējumi iznāca 1891., 1892. un 1894. gadā. Tos sagatavoja Tērbatas Universitātes studenti, vēlēdamies plašāku sabiedrību iepazīstināt ar zinātnes attīstību, jaunākajām nostādnēm, kā arī veicināt kritisko domāšanu. Krājumā ir gan plašs Rūdolfa Jirgena raksts „Valodas attīstība“, gan daudz rakstu par citām zinātnes nozarēm. Svarīgākais valodas vēsturē ir jaunu terminu lietojums dažādām nozarēm. Krājumam savulaik pārmešta pārlieku sarežģīta valoda, tomēr paši autori aizstāvējušies, sakot, ka dziļākai izpratnei vajadzīgi arī jauni jēdzieni un apzīmējumi. Savukārt A. Blinkena rakstā vēl ieskicējusi rakstītāju meklējumus terminrades jomā, uzsverot paralēlu lietojumu, vārddarināšanas iezīmes, atšķirības svešvārdu lietojumā, kā arī dažas citas parādības.

Ar šo A. Blinkenas rakstu tematiski sasaucas arī cits – „Attieksme pret svešvārdiem latviešu literārās valodas vēsturē“ (Blinkena 1997d). Tajā vispirms ieskicēts jautājuma teorētiskais aspekts – ko valodnieki un nevalodnieki saprot ar terminu „svešvārds“. Galvenā raksta daļa veltīta svešvārdiem latviešu rakstu valodas vēsturē, kā arī attieksmei pret tiem. Dažādi aizguvumi, tostarp arī svešvārdi, sastopami jau pirmajos latviešu rakstos. Pēc tam to skaits pieaug,

tomēr no rakstu valodas veidotāju nelatviešu puses attieksme pret tiem ir ļoti atturīga, mēģinot tos parasti aizstāt ar latviskiem darinājumiem vai aprakstošiem tulkojumiem. Pagrieziens sākas ar atmodas laiku 19. gadsimta vidū. Gan J. Alunāns, gan A. Kronvalds uzskatīja, ka latviešu valoda ir papildināma ar nepieciešamajiem eiropesmiem jeb internacionālismiem. Rakstā aplūkoti arī citu tā laika valodnieku un publicistu (K. Mīlenbaha, Āronu Matīsa, Apšišu Jēkaba u. c.) dažādie viedokļi. 19. gadsimta beigās līdz ar terminoloģijas veidošanu pastiprinājās svešvārdu ienākšana, bet 20. gadsimta 20.–30. gados attieksme bija drīzāk atturīga. Padomju laikā gandrīz visi svešvārdi ienāca ar krievu valodas starpniecību, bet pēc neatkarības atgūšanas, līdz ar brīvas preses parādīšanos, strauji pieaudzis angļismu daudzums, pret ko attieksme nav viennozīmīga – no atturīgi atbalstošas līdz klaji noliedzošai. Pati A. Blinkena paudusi atbalstu mērenam svešvārdu lietojumam. Šai tematiskajā lokā iekļaujas arī cits valodnieces raksts, kurā sīkāk analizēta 1922. gada „Zinātniskās terminoloģijas vārdnīca“ (Blinkena 1996).

Galvenā vieta, kur 19. gadsimta otrajā pusē un 20. gadsimta sākumā pārsprida latviešu valodas jautājumus, bija Rīgas Latviešu biedrība. To A. Blinkena iztīrījusi rakstā „Valodniecība Rīgas Latviešu biedrībā“ (Blinkena 2000a). Valodas jautājumi biedrībā, īpaši tās Zinātnības (vēlāk – Zinību) komisijā, visu laiku ir bijuši ļoti nozīmīgi. Tie apspriesti gan sanāksmēs, gan atspoguļoti dažādās publikācijās RLB ZK rakstu krājumos. A. Blinkena aplūkojusi gan šo diskusiju gaitu, gan arī dažus iepriekšējus notikumus, minot A. Vēbera, K. Barona, K. Mīlenbaha u. c. viedokļus. Iztirzātas arī publikācijas par citām valodnieciskām tēmām, kā arī citas RLB darbības formas – jautājumu vakari, sapulces, apspriedes. Nozīmīgākais RLB ZK devums ir jaunā latviešu ortogrāfija, ko izstrādāja un apsprieda 1908. gadā.

Interesantu pārskatu A. Blinkena sniegusi arī rakstā „Latviešu valoda augstākās izglītības sistēmā“ (Blinkena 1982b). Tajā īsi fiksēta augstākās izglītības vēsture Latvijā, pieminot, ka 20. gadsimta 20.–30. gados Latvijas Universitātē mācības notikušas pamatā latviešu valodā. Kā pretstats redzama situācija 70. gadu beigās, kad toreizējās Padomju Latvijas augstskolās bieži mācības bija tikai krievu valodā. Tas gan rakstā nav uzsvērts, taču izsmēļošais pārskats par studentu sadalījumu pēc mācību valodas 1978. gadā toreizējā Latvijas Valsts universitātē ir pietiekami daiļrunīgs pat bez sīkākas analīzes. Raksta otrajā daļā uzmanība pievērsta tā laika augstskolu mācībgrāmatu valodai.

Vairākās publikācijās A. Blinkena raksturojusi latviešu valodas sociolingvistisko situāciju dažādos vēstures posmos, kā arī tās attīstību. Tā 19. gadsimta un 20. gadsimta sākuma situācija aplūkota rakstā „Latviešu valoda laikmetu griežos“ (Blinkena 2007c), kā arī rakstā „Latvijas valsts un latviešu valoda“ (Blinkena 1998c). Šai rakstā ieskicēta arī situācijas maiņa neatkarīgās Latvijas

un padomju okupācijas gados. Plašāk valodas situācija 20.–30. gadu un mūsdienu Latvijā skatīta rakstā „Kā latviešu valoda aizsargāta“ (Blinkena 2000c). Savukārt latviešu valodas stāvoklis padomju laikā visplašāk aplūkots divos rakstos, kas gan nedaudz atšķiras ar politisko ievirzi, jo rakstīti dažādos gados. Rakstā „Latviešu literārās valodas attīstības ceļi un perspektīvas“ (Blinkena 1987c) vēl ieskanas nodevas sava laika valdošajai ideoloģijai, bet plašajā rakstā „Valodas situācija 60.–80. gados un Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Valodu likums“ (Blinkena 2007d) pagājušo laikmetu A. Blinkena skatījusi daudz kritiskāk, pieminot arī pārmaiņas t. s. Trešās atmodas laikā.

Analizējot latviešu literārās valodas vēstures procesus, A. Blinkena vienmēr akcentējusi nepieciešamību pēc normatīvisma un vienotības gan valodas gramatiskajā sistēmā (Blinkena 1985c), gan kopvalodas lietojumā visā Latvijā (Blinkena 1989), gan visā pasaulē (Blinkena 2009b). Tikai šāda latviešu valoda būs konkurētspējīga mūsdienu mainīgajā pasaulē.

A. Blinkenas pētījumi, kas saistīti ar latviešu rakstu valodas vēsturi, ir katrs savā jomā unikāli. Piemēram, viņas darbiem par adjektīvu vēsturi latviešu valodā, to derivāciju un semantiku, nav līdzīgu, kā arī neapšaubāmi ievērojami ir viņas pētījumi latviešu interpunkcijā, kas pirms monogrāfijas „Latviešu interpunkcija“ (1969) iznākšanas bijusi mazskarta joma. A. Blinkenas pētījumi ir pamatīgi izstrādāti, vispusīgi, balstīti ļoti plašā latviešu rakstu valodas materiālā. Labi, ka daudzie periodikā un krājumos izkaisītie raksti tagad izdoti divos darbu izlases „Caur vārdu birzi“ (Blinkena 2014, 2017) sējumos. Tādējādi tie būs pieejamāki lasītājiem, kas vēl ilgi varēs smelties no Ainas Blinkenas plašā un nozīmīgā ieguldījuma latviešu rakstu valodas vēstures pētniecībā.

Literatūra

- Bergmane, Anna, Aina Blinkena. 1986. *Latviešu rakstības attīstība: latviešu literārās valodas vēstures pētījumi*. Rīga: Zinātne.
- Blinkena, Aina. 1969. *Latviešu interpunkcija*. Rīga: Zinātne.
- Blinkena, Aina. 1970. Latviešu interpunkcijas principi un normas problēma. *Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. Nr. 1, 112–116.
- Blinkena, Aina. 1972. Viena iezīme latviešu rakstu valodas formu un nozīmju attīstībā. *Veltījums akadēmiķim Jānim Endzelīnam. 1873–1973*. Rīga: Zinātne, 373–388.
- Blinkena, Aina. 1977. Andrejs Upīts – valodas kultūras kopējs un sargātājs. *Andreja Upīša simtgadei: rakstnieks, jaunrade, literatūrkritiskā doma*. Rīga: Zinātne, 242–252.
- Blinkena, Aina. 1979. Latviešu literārā valoda un valodas kultūra Padomju Latvijā. *Latviešu valodas kultūras jautājumi*. 15. laid. Rīga: Liesma, 5–15.

- Blinkena, Aina. 1982a. Adjektīvu semantikas pārmaiņas latviešu rakstu valodā. *Semantikas problēmas: zinātnisko rakstu krājums*. Rīga: LVU, 159–165.
- Blinkena, Aina. 1982b. Latviešu valoda augstākās izglītības sistēmā. *Latviešu valodas kultūras jautājumi*. 17. laid. Rīga: Avots, 5–18.
- Blinkena, Aina. 1984. Adjektīvu derivatīvās paralēles. *Valodas aktualitātes – 1983*. Rīga: Zinātne, 95–106.
- Blinkena, Aina. 1985a. Par latviešu literārās valodas sākotni. Ievads jautājuma nostādņē. *Karogs*. Nr. 11, 143–148.
- Blinkena, Aina. 1985b. The Role of the Neo-Latvians in Forming the Latvian Literary Language. „National Movements in the Baltic Countries during the 19th century“: the 7th Conference of Baltic Studies in Scandinavia. *Acta Universitatis Stockholmensis – Studia Baltica Stockholmensia*. Nr. 3, Stockholm: Almqvist and Wiksell Intern., 337–343.
- Blinkena, Aina. 1985c. Latviešu literārās valodas normalizācijas aktuālās problēmas. *Baltu valodas senāk un tagad*: [rakstu krājums]. Rīga: Zinātne, 6–12.
- Blinkena, Aina. 1986a. Latviešu literārās valodas sākotnes problēma. *Valodas aktualitātes – 1985*. Rīga: Zinātne, 6–16.
- Blinkena, Aina. 1986b. Latviešu literārās valodas cilmes un avotu problēma. *Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. Nr. 1, 59–65.
- Blinkena, Aina. 1987a. Adjektīvi J. Langija vārdnīcā. *Latviešu valodas kontaktu pētījumi*. Rīga: Zinātne, 63–85.
- Blinkena, Aina. 1987b. Savam laikam un nākotnei. Ata Kronvalda simtpiecdesmitgadē. *Dzintenes Balss*. Nr. 14, 2. apr., 5.
- Blinkena, Aina. 1987c. Latviešu literārās valodas attīstības ceļi un perspektīvas. *Sociālie procesi un nacionālās attiecības Padomju Latvijā*. Rīga: Zinātne, 201–219.
- Blinkena, Aina. 1989. Latviešu valoda un valodniecība: ceļi un problēmas. *Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. Nr. 9, 3–11.
- Blinkena, Aina. 1991. Dažas adjektīvu derivācijas pārmaiņas latviešu literārajā valodā. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. Nr. 8, 50–55.
- Blinkena, Aina. 1992a. Einige Tendenzen der Derivation von Adjektiven in den baltischen Sprachen. *Colloquium pruthenicum primum*. Warszawa: Wyd. Univ. Warszawskiego, 121–127.
- Blinkena, Aina. 1992b. Latviešu ortogrāfijas galvenie strīdus jautājumi. Vēsturiskais aspekts. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. A daļa, Humanitārās zinātnes. Nr. 12, 1–8.
- Blinkena, Aina. 1996a. Latviešu literārā valoda 19. gs. 80.–90. gados. *Baltistica*. T. 31 (2). Vilnius: Vilniaus univ. leidykla, 241–247.
- Blinkena, Aina. 1996b. Rakstu krājums „Pūrs“ latviešu literārās valodas vēsturē. *Latviešu valodas un literatūras aktualitātes: zinātniskie raksti*. Rīga: LU, 15–22.
- Blinkena, Aina. 1996c. 1922. gada „Zinātniskās terminoloģijas vārdnīca“ mūsdienu skatījumā. *Latvijas Vēstnesis*. Nr. 178, 23. okt., 4.
- Blinkena, Aina. 1997a. Ata Kronvalda loma 19. gadsimta latviešu nacionālās valodas izkopšanā un attīstīšanā. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. A daļa, Sociālās un humanitārās zinātnes. Nr. 3/4, 36–38.
- Blinkena, Aina. 1997b. Par pienākumu pret savu tēvu valodu. *Latvijas Vēstnesis*. Nr. 93, 10. apr., 6.

- Blinkena, Aina. 1997c. Friča Brīvzemnieka darbs latviešu valodas druvā. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. A daļa, Sociālās un humanitārās zinātnes. Nr. 1/2, 140–142.
- Blinkena, Aina. 1997d. Attieksme pret svešvārdiem latviešu literārās valodas vēsturē. *Savai valodai: Latvijas Zinātņu akadēmijas Goda loceklim Rūdolfam Grabim veltīts piemiņas krājums*. Rīga: LZA Vēstis, 83–96.
- Blinkena, Aina. 1997e. *ŗ* – vēsturiskā ortogrāfija. *Latvijas Vēstnesis*. Nr. 263/264, 10. okt., 6.
- Blinkena, Aina. 1998a. Adjektīvi G. Manceļa vārdnīcā „Lettus“ (1638). *Baltistica*. T 33 (2). Vilnius: Vilniaus univ. leidykla, 243–250.
- Blinkena, Aina. 1998b. Jekaba Dravnieka mantojums. *Literatūras Avīze*. Nr. 1, 17. nov., 18–19.
- Blinkena, Aina. 1998c. Latvijas valsts un latviešu valoda. *Latvijas Vēstnesis*. Nr. 359, 3. dec., 7.
- Blinkena, Aina. 1999. Latviešu jaunās ortogrāfijas 90 gadi. *Latvijas Vēstnesis*. Nr. 173, 27. maijs, 4–5.
- Blinkena, Aina. 2000a. Valodniecība Rīgas Latviešu biedrībā. *Linguistica Lettica*. Nr. 6. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 5–20.
- Blinkena, Aina. 2000b. Pastāvēs, kas pārvērtīsies (Latviešu jaunā ortogrāfija 90 gados). *Linguistica Lettica*. Nr. 7. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 258–288.
- Blinkena, Aina. 2000c. Kā latviešu valoda aizsargāta. *Lauku Avīze (Mājas Viesis)*. Nr. 2, 8. janv., 12.
- Blinkena, Aina. 2002a. Īpašības vārds. *Latviešu literārās valodas morfoloģiskās sistēmas attīstība*. I. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 140–242.
- Blinkena, Aina. 2002b. Valmieras novada valoda pirms 200 gadiem. Zinātniski pētnieciskā konference „Kauguru zemnieku nemieriem – 200“: referāti un tēzes. Valmiera: Valmieras novadpētniecības muzejs. 10–17.
- Blinkena, Aina. 2005a, b. Krišjānis Barons un latviešu valoda I, II. *Latvijas Avīze*. Nr. 323, 28. nov., 18; Nr. 330, 5. dec., 19.
- Blinkena, Aina. 2007a. Konjunkcija. *Latviešu literārās valodas morfoloģiskās sistēmas attīstība*. II. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 100–309.
- Blinkena, Aina. 2007b. Slovar Hristofora Fjurekera (1685) i ego pirmā publikācija (1998–1999). *Balty i Velikoe knjažestvo Litovskoe: istoriko-lingvističeskij vzgljad: pamjati Ē. Banenisa*. Moskva: Novoe izd-vo, 269–276.
- Blinkena, Aina. 2007c. Latviešu valoda laikmetu griežos. *Latviešu valoda 15 neatkarības gados: lingvistiskā situācija, attieksme, procesi, tendences*. Rīga: Zinātne, 9–10.
- Blinkena, Aina. 2007d. Valodas situācija 60.–80. gados un Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Valodu likums. *Latviešu valoda 15 neatkarības gados: lingvistiskā situācija, attieksme, procesi, tendences*. Rīga: Zinātne, 37–52.
- Blinkena, Aina. 2008. Pateicība latviešu valodniecības dižvirkiem. *Latvijas Avīze*. Nr. 164, 17. jūn., 14.
- Blinkena, Aina. 2009a. *Latviešu interpunkcija*. 2. pārstr. izd. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Blinkena, Aina. 2009b. „Esiet viens, un būsiet stipri!“ *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi: populārzinātnisku rakstu krājums*. Rīga: LU Akadēmiskais apg. Nr. 4, 5–12.
- Blinkena, Aina. 2014. *Caur vārdu birzi*: darbu izlase. Rīga: LU Latviešu valodas institūts.
- Blinkena, Aina. 2017. *Caur vārdu birzi*: darbu izlase. II. Rīga: LU Latviešu valodas institūts.
- Blinkena, Aina, Rūdolfs Grabis. 1975. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna zinātniskā darbība Padomju Latvijā. *Baltistica*. T 11 (1). Vilnius: Mintis, 87–96.

Pokrotniece, Kornēlija. Valodniece Aina Blinkena – zinātniece, jaunu zinātnieku audzinātāja, sabiedriska darbiniece. *Latvijas Zinātņu akadēmijas akadēmiķe profesore Aina Blinkena. Biobibliogrāfija*. Rīga: Latvijas Akadēmiskā bibliotēka, 16–23.

*Anna Frīdenberga
Latvijas Universitātes
Latviešu valodas institūts
Akadēmijas laukums 1, LV-1050, Rīga, Latvija
anna_f@inbox.lv*

*Pēteris Vanags
Latvijas Universitātes
Humanitāro zinātņu fakultāte
Baltu valodniecības katedra
Visvalža iela 4a, LV-1050, Rīga, Latvija
pvanags@latnet.lv*